

DOI: [10.32702/2307-2105-2021.2.81](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.2.81)

УДК 330.526.36:631.1

Т. В. Лівощко,
к. е. н., доцент кафедри ПТБД, НУ «Запорізька політехніка»
ORCID ID:0000-0003-3388-5899

Р. В. Севастьянов,
к. е. н., доцент кафедри ПТБД, НУ «Запорізька політехніка»
ORCID ID: 0000-0001-9088-4433

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ КООПЕРАЦІЇ В УКРАЇНІ

T. Livoshko
PhD in Economics, Associate Professor of the Department of PTBD,
National University "Zaporizhzhia polytechnic"

R. Sevastyanov
PhD in Economics, Associate Professor of the Department of PTBD,
National University "Zaporizhzhia polytechnic"

FEATURES OF STRATEGY FORMATION DEVELOPMENT OF CONSUMER COOPERATION OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF EUROPEAN INTEGRATION

Важливою складовою економічного розвитку є розвиток кооперативного руху в Україні. Стаття присвячена проблемам формування стратегії розвитку кооперації в Україні. В роботі розглянуто сучасні проблеми розвитку кооперації в Україні. Розглянуто правові аспекти функціонування різних форм кооперації в Україні. Авторами проаналізовано кількісні показники кооперативів за організаційно-правовою формою за період 2018-2020 рр. Головною метою кооперативів є задоволення економічних, соціальних та інших потреб його членів. Провідні країни світу дотримуються принципу аграрного протекціонізму. Таким чином принцип протекціонізму можна використовувати і при формуванні стратегії розвитку кооперативного руху в Україні. Кооперативний рух у сільських регіонах може підтримуватися підприємствами обслуговуючої та споживчої кооперації. Встановлено, що існує комплекс соціально-економічних проблем, які пов'язані з рівнем життя сільського населення, інфраструктури, та розвитком аграрного сектору. Ряд проблем в цій сфері України дісталися у спадок від радянської економіки. Розвиток кооперативного руху може допомогти вирішити комплекс соціально-економічних завдань, пов'язаних з підвищенням рівня життя населення у міста та сільській місцевості, розбудовою інфраструктури, розвитком аграрного сектору. Тому державні інституції мають активно сприяти розвитку кооперативних процесів у сільському господарстві шляхом створення сприятливих економічних умов. Автори пропонують застосовувати механізми стратегії розвитку та управління кооперацією з урахуванням міжнародного досвіду.

An important component of the economy is the development of the cooperative movement in Ukraine. The article is devoted to the problems of forming a strategy for the development of

cooperation in Ukraine. The paper considers modern problems of cooperation development in Ukraine. The legal aspects of the functioning of various forms of cooperation in Ukraine are considered. The authors analyzed the quantitative indicators of cooperatives by organizational and legal form for the period 2018-2020. The main purpose of cooperatives is to meet the economic, social and other needs of its members. The world's leading countries use the principle of agrarian protectionism. The principle of protectionism can be used in the formation of strategies for the development of the cooperation movement in Ukraine. This is important for the formation of a strategy for sustainable development of Ukrainian agricultural cooperation in order to strengthen the potential of producers. The activities of cooperatives are influenced by the following external factors: inflation, government regulation, tax policy, market environment. The internal factors influencing the economic performance of cooperatives include the volume of sales, pricing and accounting policies. The cooperative movement in rural areas can be supported by service and consumer cooperatives. There is a set of socio-economic problems related to the living standards of the rural population, infrastructure, and the development of the agricultural sector. Ukraine inherited a number of problems in this area from the Soviet economy. The development of the cooperative movement can help solve a set of socio-economic problems related to improving the living standards of the population in urban and rural areas, infrastructure development and development of the agricultural sector. Therefore, state institutions should actively promote the development of cooperative processes in agriculture by creating favorable economic conditions. The authors propose to apply the mechanisms of strategy for the development and management of cooperation based on international experience.

Ключові слова: кооперація; стратегія; об'єднання; розвиток кооперації.

Keywords: cooperation; consumer cooperation; cooperative; strategy; association; development of activity.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із науковими чи практичними завданнями.

Сьогодні в умовах нестабільного економічного середовища, наявності загроз політичного, економічного та соціального характеру, впровадження нових підходів до організації кооперативного руху в економіці є актуальним. Дослідження різних форм організації підприємницької діяльності для обслуговування населення у сільській місцевості потребує переосмислення та удосконалення. Україна як учасник міжнародних взаємовідносин широко впроваджує міжнародний досвід об'єднання фізичних або юридичних осіб для організації торговельного обслуговування, заготівель сільськогосподарської продукції, сировини, виробництва продукції та надання інших послуг з метою задоволення споживчих потреб його членів. При цьому великою проблемою є недосконала державна політика щодо стимулювання розвитку аграрного сектору та відсутність належного фінансування. Щоб змінити ситуацію актуальним є дослідження та впровадження кращого досвіду національних та зарубіжних кооперативних підприємств. Такий напрямок покращення ситуації на ринку вимагає створення особливого підходу до стратегії розвитку підприємств кооперації для впровадження якого Україна отримує підтримку від багатьох міжнародних організацій.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення пріоритетних напрямів розвитку підприємств кооперації як форми підприємництва в різних сферах економіки України, проведення їх класифікації, розкриття основних аспектів розвитку різних форм кооперації.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Питанням розвитку кооперації в Україні присвятили свої праці такі відомі вчені як Драбовський А.Г., Зіновчук В.В., Паска І. М., Малік М.Й., Мосійчук Н.О., Прудніков Ю. В. та інші, які розкривають теоретичні та практичні основи кооперації, визначають механізми її становлення й розвитку [1-9]. Споживча кооперація в Україні представлена сегментом виробничої та обслуговуючої кооперації (двосегментна інституційна модель). Ця модель інституціоналізована відповідно до Законів України: «Про кооперацію» [10], і «Про сільськогосподарську кооперацію» [11], «Про споживчу кооперацію» [12]. Крім цього на підтримку кооперативного руху в державі був прийнятий Указ Президента України «Про заходи щодо розвитку кооперативного руху та посилення його ролі в реформуванні економіки України на ринкових засадах» [13]. Головним нормативом є Закон України «Про кооперацію» [10], в якому надані теоретичні викладки дефініції «кооператив» та форм їх різновидів.

В цих законодавчих нормах закріплені форми кооперативного об'єднання що вживаються в такому значенні:

кооперативна організація - кооператив або кооперативне об'єднання;

кооператив - юридична особа, утворена фізичними та/або юридичними особами, які добровільно об'єдналися на основі членства для ведення спільної господарської та іншої діяльності з метою задоволення своїх економічних, соціальних та інших потреб на засадах самоврядування;

виробничий кооператив - кооператив, який утворюється шляхом об'єднання фізичних осіб для спільної виробничої або іншої господарської діяльності на засадах їх обов'язкової трудової участі з метою одержання прибутку;

обслуговуючий кооператив - кооператив, який утворюється шляхом об'єднання фізичних та/або юридичних осіб для надання послуг переважно членам кооперативу, а також іншим особам з метою провадження їх господарської діяльності. Обслуговуючі кооперативи надають послуги іншим особам в обсягах, що не перевищують 20 відсотків загального обороту кооперативу;

споживчий кооператив (споживче товариство) - кооператив, який утворюється шляхом об'єднання фізичних та/або юридичних осіб для організації торговельного обслуговування, заготівель сільськогосподарської продукції, сировини, виробництва продукції та надання інших послуг з метою задоволення споживчих потреб його членів.

До основних міжнародних кооперативних принципів відносять добровільність, демократичний контроль, економічну участь, незалежність та сприяння діяльності громад.

Таким чином, в Україні застосовуються різні форми об'єднання фізичних і юридичних осіб, що регулюються множиною законодавчих норм і потребує узгодження, але головною метою таких об'єднань є одна – задоволення економічних, соціальних та інших потреб його членів.

Перебуваючи у нерівних умовах порівняно зі своїми західними колегами, українські аграрії самотужки намагаються підвищувати якість та конкурентоздатність власної продукції і знаходити можливість розширювати межі її продажів.

Як показує світовий досвід, одним із дієвих механізмів підвищення ефективності маркетингової та збутової діяльності дрібних виробників є створення й функціонування обслуговуючих кооперативів у сфері сільського господарства. Стратегія розвитку кооперації має передбачати сталий розвиток аграрного сектору з метою зростання обсягів виробництва безпечних продуктів для задоволення в них потреб населення. Також функціонування кооперативів має забезпечувати відповідний рівень економічної ефективності виробництва для забезпечення можливості розширеного відтворення. В стратегії розвитку кооперативів мають закладатися підвищення рівня та якості життя жителів сільських регіонів та сприяння демографічним та міграційним процесам. В стратегії розвитку кооперації важливо відобразити можливість концентрації сільськогосподарського виробництва; ресурсів, сільськогосподарської сировини; мотивації праці. Світовий досвід розвитку сільського господарства свідчить, що у питаннях експорту та імпорту сільськогосподарської сировини провідні країни світу дотримуються принципу аграрного протекціонізму.

Це є важливим для формування стратегії сталого розвитку української сільськогосподарської кооперації в контексті самодостатності і зміцнення потенціалу малих і середніх виробників.

На діяльність кооперативів впливають такі зовнішні фактори: інфляція, державне регулювання, податкова політика, ринкове середовище. До внутрішніх факторів, що впливають на економічні показники кооперативів відносять обсяг реалізованої продукції, цінову та облікову політику.

Кооперативи нового покоління створюються на основі інтеграції всіх ланок виробництва та переробки сільськогосподарської продукції з метою випуску та реалізації продовольства. Це дозволяє товаровиробникам об'єднуватися на основі контрактів або кооперативних форм взаємодії і контролювати отримання своєї частки доходів від продажу кінцевих продовольчих товарів й витрат на придбання необхідних ресурсів для діяльності [4, с. 302-303].

Рис. 1. Система кооперації в Україні [14,С. 39]

Попередній досвід розвитку споживчої кооперації в Україні, яка займала центральне місце в організації торгової діяльності в сільській місцевості показав що за роки незалежності статус таких підприємств дуже знизився.

Так, після проголошення 1991 році незалежності України споживча кооперація об'єднувала 12,3 млн. пайовиків і обслуговувала 22 млн. осіб, або 42,7 % населення країни. Із них 2111 сільських, міських і районних споживчих товариств входили до складу 375 районних і 25 обласних спілок споживчої кооперації, які, у свою чергу, були об'єднані в Центральну спілку споживчих товариств України — Укоопспілку. 30 липня 2013 року на ХХІІ (позачерговому) з'їзді споживчої кооперації України прийнято рішення про реформування споживчої кооперації України шляхом реструктуризації, а саме – створення представницького органу споживчої кооперації України – Всеукраїнської центральної спілки споживчих товариств (Укркоопспілка). Але негативні впливи світової фінансово-економічної кризи та внутрішні політично-економічні фактори, зумовили зменшення кількості кооперативних товариств в Україні і їх кількість почала відновлюватися тільки в останні роки. Станом на 01 серпня 2020 року кількість кооперативів становить 28334 одиниць [табл.1].

Таблиця 1.
Кількість кооперативів за організаційно-правовою формою [15]

Види кооперативів	Станом на 01 грудня 2018 р.	Станом на 01 грудня 2019 р.	Станом на 01 серпня 2020 р.	Різниця між 2018 та 2019 рр.
1	2	3	4	5
Кооперативи	27487	28040	28334	+553
з них:				
виробничі	2224	2206	2200	-18
обслуговуючі	19033	19518	19797	+485
споживчі	754	761	771	+7
Сільсько-господарські виробничі	1003	1008	1003	+5
Сільсько-господарські обслуговуючі	1196	1268	1277	+72
Інші	3277	3279	3286	+2

Так, лише протягом 2019 було зареєстровано 553 нових кооперативів. Проблеми створення нових кооперативів пов'язані із внутрішніми загрозами організації діяльності та різким зменшенням кількості сільського населення України. Практичні дослідження показали, що ринок сільськогосподарської продукції досить нестабільний і залежить не тільки від внутрішнього попиту, а й зовнішнього замовлення. В останні роки, спираючись на відповідні правові положення та економічні закони уряд, Укркоопспілка, кооперативні товариства приділяють увагу розробці необхідних тарифів, ставкам, розцінкам, нормам, які можна віднести до методів стабілізації ринку, що разом з її важелями (цінова політика, система пільг, система санкцій, пайові внески) входять до складу організаційно-економічного забезпечення кооперативної діяльності. Всі ці заходи необхідно розглядати як засоби впливу на процес діяльності кооперативів з метою досягнення визначених цілей – задоволення всіх життєвих потреб його членів.

При побудові специфічних умов правових відносин кооператори запроваджують новітні організаційні форми взаємодії.

Серед різних організаційних форм взаємовідносин між виробником сільськогосподарської продукції та її покупцем на ринку, ефективною слід вважати ту, яка забезпечує мінімальні ризики і транзакційні витрати та, відповідно, мінімізує посередницьку ренту (рис. 2).

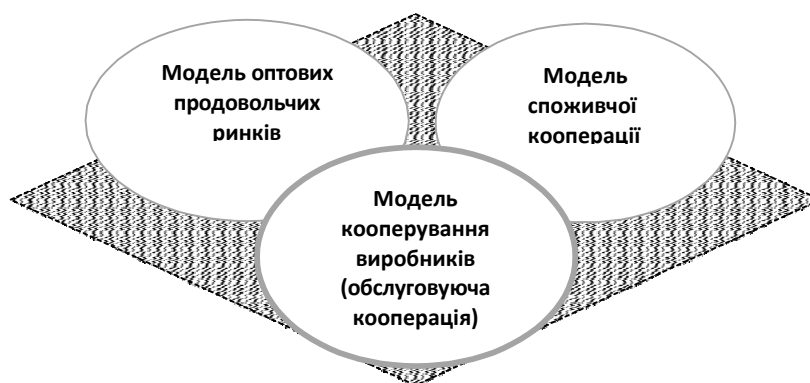

Рис. 2. Моделі руху сільськогосподарської продукції

Джерело: [9, с. 155]

В Україні така організаційна форма дозволяє отримувати ресурси для подальшого розвитку діяльності. Але основними проблемами системи функціонування кооперативних об'єднань є необхідність розширення членської бази пайовиків та збереження і зміцнення кооперативної власності. Це зумовлює потребу в продовженні системних реформ у сфері руху кооперативного капіталу.

Необхідно відзначити, що кооперація у сільських регіонах може стимулюватись підприємствами, які не пов'язані напряму із сільськогосподарською діяльністю. Такі підприємства сприятимуть розвитку обслуговуючої та споживчої кооперації (науково-дослідні організації, компанії у сфері ІТ, туризму, логістики).

Застосування в Україні місії сільськогосподарської обслуговуючої кооперації в умовах євроінтеграції полягає у вирішенні економічних і соціальних проблем села, сільського споживчого ринку, інтеграції дрібнотоварного низько технологічного сільськогосподарського виробництва з метою підвищення його конкурентоспроможності, використання потенціалу міжнародної кооперативної інтеграції як доповнюючої моделі євроінтеграції [5, с. 4-5]. Цьому заважає недосконале законодавство. Так, на протязі всієї історії використання кооперативу, як форми господарського підприємства, де кілька добровільно об'єднаних осіб мають на меті не лише отримання найбільшого прибутку на витрачений капітал, а й забезпечення його членам завдяки спільному веденню господарства певних вигід іншого характеру. Під вигодами іншого характеру вбачалося збільшення трудових доходів членів кооперативу або зменшення їхніх витрат на споживчі потреби. Це визначення кооперативу є актуальним до цього часу, оскільки лягло в основу інших досліджень у напрямі використання кооперації, як форми організації колективної підприємницької діяльності.

На думку науковця В. Зіновчука, принциповими особливостями кооперативу як форми підприємницької діяльності є: добровільність об'єднання та корпоративність утворення; неприбуткова основа; повна власність і контроль над підприємством із боку користувачів [3].

На жаль, сьогодні держава не приділяє достатню увагу та підтримку такій формі підприємництва як кооператив та не внесла зміни до правових документів, що стосуються розподілу результатів від їх діяльності. Неврегульованими є юридичні колізії відносно майна споживчих товариств.

Майно цих товариств формується з різних джерел, основними з яких є:

- пайові внески членів споживчого товариства;- прибутки від підприємницької діяльності споживчих товариств і створених ними підприємств;- прибутки, одержані від розміщення його власних коштів в банках і цінних паперах,

- прибутки, одержані з інших джерел, не заборонених законодавством України.

Тобто головним джерелом формування майна є пайові внески членів кооперативу — це обов'язкова участь членів в утворенні майна споживчого товариства. Пайовий внесок до внесення його до пайового фонду є приватною власністю фізичної особи або юридичної особи. Відповідно до законодавства якщо громадянин

(юридична особа) стає членом споживчого товариства, то він передає свій внесок у повне розпорядження споживчого товариства і пай стає джерелом формування майна споживчого товариства.

Водночас пай не знеособлюється, а залишається закріпленим персонально за кожним членом. Якщо він вибуває зі споживчого товариства, то йому повертається пайовий внесок та дивіденди (виплати) на нього.

Пайовий внесок може вноситися, а потім і повертатися сплатою грошей, майном, у тому числі майновими правами, земельною ділянкою. Таким чином, виникає подільна частина майна кооперативу, сформована за рахунок сукупності пайових внесків членів споживчого кооперативу, власником якої на праві спільної часткової власності є кожен з членів кооперативу.

Решта названих вище джерел формування майна споживчого кооперативу пов'язані з діяльністю його самого як суб'єкта господарювання, а отже, доходи, одержані з таких джерел, не є подільним майном в тому розумінні, що вони в цілому належать самому товариству як юридичній особі і не розподіляються між його членами.

Водночас майно споживчого кооперативу, одержане з таких джерел, є об'єктом колективного привласнення, адже споживче товариство як суб'єкт господарської діяльності утворює новий суб'єкт власності — колектив членів споживчого товариства. Тобто, умовно майно споживчого кооперативу можна розділити на дві складові: спільну (подільну) власність членів кооперативу у вигляді пайового фонду і створену — спільну сумісну (неподільну) власність кооперативу. В цьому полягає принципова відмінність «кооперативної» форми власності. Таким чином, хоча пайовий фонд залишається важливою складовою майна, його частка в загальній сумі джерел формування майна помітно знижується, адже в процесі відтворення відбувається прирощування саме консолідованої або спільної сумісної власності.

Друга принципова відмінність кооперативної власності від усіх інших форм об'єднання майна це наявність неподільної власності споживчого товариства. Тобто частини майна, яка не підлягає розподілу між його членами як у період діяльності споживчого товариства, так і під час його ліквідації. Неподільний фонд становить гарантію існування споживчого кооперативу і включає ліквідне майно: будівлі, споруди, обладнання, машини тощо. Право розпорядження цим майном належить всьому кооперативу і при прийнятті рішення про ліквідацію неподільний фонд передається іншому споживчому кооперативу на підставі рішення загальних зборів членів кооперативу, яке ліквідується, що сприяє збереженню кооперативного майна для майбутніх поколінь. Таким чином, можна дійти висновку, що спільна часткова власність членів споживчого кооперативу на його майно є, по суті, правом власності на пайовий фонд, і жодним чином не впливає на здатність кооперативу володіти, використовувати, управляти та розпоряджатися майном споживчого кооперативу як юридичної особи.

Цивільним Кодексом України [16] визначено такі основні форми власності: приватна, державна та комунальна. Особливість власності споживчої кооперації — це приватна колективна власність. В процесі еволюції споживчі товариства за рахунок своїх внесків (відрахувань) створили споживчі спілки. Тобто був зроблений перерозподіл майна і в процесі розвитку споживчі товариства стали членами споживчих спілок — більш укрупнених об'єднань. Тому на сьогодні власність споживчих товариств та їх спілок за своєю соціально-економічною природою є приватною колективною власністю. Такий вид власності повинен мати умови для розвитку функціонування та підтримки з боку держави.

У складних економічних умовах, коли більшість підприємств не отримують прибутку та банкрутують, визначити шляхи розвитку діяльності кооперативних товариств досить складно. В останні роки держава не підтримує фінансування програм які стосуються розвитку кооперативного руху.

Таким чином можна стверджувати, що задекларовані в Законі України «Про сільськогосподарську кооперацію» [11] умови державної політики підтримки та розвитку кооперації залишаються не реалізованими. Згідно прийнятих законодавчих нормативів основним напрямком залишається державна політика з підтримки сільськогосподарської кооперації. Тобто створення сприятливих умов для утворення, становлення і розвитку сільськогосподарських кооперативів (сільськогосподарських кооперативних об'єднань) шляхом формування сприятливої податкової, фінансово-кредитної, інвестиційної політики для їхньої діяльності.

Важливо закріпити на рівні всіх ланок влади розуміння того, що кооперативи, кооперативні об'єднання, громадські спілки, утворені з головною метою — це сприяти розвитку сільськогосподарської кооперації. Вони можуть самостійно встановлювати міжнародні зв'язки з організаціями іноземних держав та брати участь у Міжнародному кооперативному альянсі і здійснювати інші зв'язки з міжнародними організаціями. Такі зв'язки будуть сприяти розвитку співробітництва учасників кооперативного руху у світі, поширенню своїх принципів і цінностей серед населення різних країн.

Міжнародний досвід показав, що розглядати стратегію розвитку для малих підприємницьких структур треба починати із оцінки всіх складових економічного потенціалу. Потім, залежно від отриманого результату оцінки, автори пропонують алгоритм таких послідовних дій:

1. Впровадження програми розвитку для отримання позитивного результату оцінки запропонованих змін: забезпечення відповідності фактичного стану заданим параметрам.

2. Коригування розробленої програми розвитку відповідно до змін кон'юнктури зовнішнього та внутрішнього середовища.

На етапі формування такої стратегії фінансової стабілізації кооперативів у статті пропонується також здійснити економіко-математичне моделювання їх розвитку за декілька періодів часу, яке надасть можливість з певною імовірністю визначити динаміку показників залежно від зміни чинників, які впливають на розвиток

фінансових процесів у майбутньому. Результати економіко-математичного моделювання можуть бути покладені в основу техніко-економічних розрахунків планових завдань і прогнозів на майбутній період. Такий підхід до застосування названих методів розрахунку і обґрунтування особливостей стратегії фінансового розвитку підприємств кооперації, а також використання різних видів аналізу із застосуванням комп'ютерної техніки надасть можливість розробити та впровадити найбільш оптимальний варіант та додати низку альтернативних програм на випадок змін з незалежних від кооперативних організацій причин (наприклад, зміни клімату планети або виникнення всесвітньої пандемії COVID-19).

Висновок.

Сучасний стан розвитку економіки України потребує впровадження такої політики і стратегії щодо розвитку діяльності кооперативних форм підприємництва, які дозволять підтримувати стійкість і конкурентоспроможність їх у довгостроковому періоді. Дослідження проблем, пов'язаних із формуванням прав власності на майно та використання результатів від кооперативної діяльності потребують законодавчого доопрацювання.

Розвиток економічного потенціалу сільськогосподарської кооперації пов'язаний з вдосконаленням процесу вирощування продукції, наявністю дешевих та доступних вигіднішого кредитних ресурсів, сучасними маркетинговими інструментами на внутрішньому і зовнішньому ринку. Стратегічно підвищення економічної ефективності ведення аграрного бізнесу в сучасних умовах може дати можливість збільшувати обсяги виробництва та прибутків кожного члена кооперативу. Світовий досвід свідчить, що у питаннях експорту та імпорту сільськогосподарської сировини провідні країни світу дотримуються принципу аграрного протекціонізму. Таким чином принцип протекціонізму можна використовувати і при формуванні стратегій розвитку кооперативного руху в Україні. Кооперація у сільських регіонах може стимулюватись підприємствами, які не пов'язані напряму із сільськогосподарською діяльністю. Такі підприємства сприяють розвитку обслуговуючої та споживчої кооперації (науково-дослідні організації, компанії у сфері ІТ, туризму, логістики).

Розвиток кооперації може відбуватися за умови розподілу пріоритетів у державній аграрній політиці. Досвід європейських країн підтверджує таку тезу. Однак наявність нормативних актів не гарантує автоматичного розвитку кооперативного руху. Для цієї сфери важливими аспектами є менталітет, культура організації господарства. До проблем у сфері кооперації у сфері сільського господарства можна віднести відсутність чіткої державної концепції розвитку «сільських територій» та «сільського господарства». Проблемою формування такої концепції є протиріччя між бізнесом та принципами соціального розвитку.

Встановлено, що існує комплекс соціально-економічних проблем, які пов'язані з рівнем життя сільського населення, інфраструктури, та розвитком аграрного сектору. Ряд проблем в цій сфері Україні дісталися у спадок від радянської економіки. Розвиток кооперативного руху може допомогти вирішити комплекс соціально-економічних завдань, пов'язаних з підвищенням рівня життя населення у міста та сільській місцевості, розбудовою інфраструктури, розвитком аграрного сектору.

Кооперативна система передбачає відкритість господарської діяльності для своїх членів. Цьому певною мірою заважає тіньова економіка. Для успішного розвитку кооперативів важливо дотримуватись таких принципів як добровільне членство та прозорий контроль господарської діяльності.

Таким чином, нарізла необхідність розвивати на рівні урядових структур державну політику щодо діяльності в секторі аграрного бізнесу. Це прискорить швидкість і масштаби розвитку різних форм кооперативного руху в Україні. Крім цього такі зміни направлять основні зусилля суспільства на формуванні неформальних інститутів співпраці кооперативних об'єднань, зокрема відродженню довіри населення до форм кооперативного підприємництва.

Список використаних джерел.

1. Драбовський А.Г. Кооператив як специфічна форма господарської діяльності. *XIV Міжнародна наукова Інтернет-конференція Advanced technologies of science and education* (19-21.04.2018). URL: <http://intkonf.org/drabovskiy-ag-kooperativ-yak-spetsifichnaformagospodarskoyi-diynalnosti> (дата звернення: 01.06.2019).
2. Зіновчук В.В. Чи очікувати Україні на кооперативний бум? Кооперативні читання: 2018 рік: матеріали Всеукр. науково-практичної конференції, 1 черв. 2018 р., Житомир: ЖНАЕУ, 2018. С. 7-11.
3. Зіновчук В.В. Організаційні основи сільськогосподарського кооперативу. Київ: Логос, 2001. 380 с.
4. Паска І. М. Організаційно-економічні передумови функціонування кооперативно-інтеграційних формувань в АПК: світовий досвід та українські реалії / І. М. Паска // Сталій розвиток економіки. – 2013.– № 1(18). – С.301-306.
5. Малік М.Й. Проблемні питання розвитку кооперації та інтеграційних відносин в АПК / М.Й. Малік, Ю.Я. Лузан // Економіка АПК. – 2010. №3. – С. 3-9
6. Наукові основи і стратегічні пріоритети сталого розвитку сільських територій України / [Гадзало Я.М., Жук В.М., Могилова М.М. та ін.]; за ред. Я.М. Гадзала. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2019. – 40 с.
7. Мосійчук Н. О. Сучасний стан розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. - 2018. - № 284. - С. 24-33
8. Інноваційні тренди роздрібною торгівлі у 2019 році. URL: <https://it-rating.in.ua/nnovacyn-trendi-rozdrbno-torgvl->

u-2019-roc (дата звернення: 02.02.2020).

9. Прудніков Ю. В. Локальні ринки сільськогосподарської продукції : монографія. Житомир: ЖНАЕУ, 2018. 204 с.

10. Закон України «Про кооперацію» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-15> (дата звернення: 07.09.2020).

11. Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України від 21 липня 2020 р. № 819-IX. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-20> (дата звернення: 07.09.2020).

12. Про споживчу кооперацію : Закон України від 10 квітня 1992 р. № 2265-XII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2265> (дата звернення: 07.09.2020).

13. Про заходи щодо розвитку кооперативного руху та посилення його ролі в реформуванні економіки України на ринкових засадах : Указ Президента України від 19 грудня 2000 р. № 1348/2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1348/2000> (дата звернення: 07.09.2020).

14. Бабенко С.Г. Стратегія розвитку кооперативного сектору економіки України // *Економіка і прогнозування*. Науково-аналітичний журнал. – 2003. – №4. – С.38-51

15. Кількість юридичних осіб за організаційно-правовими формами. *Державна служба статистики*. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/edrpo/ukr/EDRPU_2020/ks_opfg/ks_opfg_0220.htm (дата звернення: 08.11.2020).

16. Цивільний Кодекс України від 16.01.2003 №435-IV. Верховна Рада України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435>. (дата звернення: 07.10.2020).

References.

1. Drabovsky, A.G. (2018), “Cooperative as a specific form economic activity», *XIV Mizhnarodna naukova internet-konferentsiia “Advanced technologies of science and education”* [XIV International Scientific Internet Conference “Advanced technologies of science and education”], [Online], available at: <http://intkonf.org/index.php?s=%E4%F0%E0%E1%EE%E2%F1%FC%EA%E8%E9&Submit=%CF%EE%F8%F3%E> A (Accessed 1 Feb 2021).

2. Zinovchuk, V.V.(2018), “Should Ukraine expect a cooperative boom?”, *Kooperatyvni chytannia: 2018 rik: materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii* [Cooperative readings: 2018: materials of the All-Ukrainian scientific-practical conference], National Agroecological University, Zhytomyr, Ukraine, pp. 7-11.

3. Zinovchuk, V.V. (2001), *Orhanizatsiini osnovy silskohospodarskoho kooperatyvu* [Organizational foundations of an agricultural cooperative], Logos, Kyiv, Ukraine.

4. Paska, I.M. (2013), “Organizational and economic prerequisites for the functioning of cooperative and integration formations in the agro-industrial complex: world experience and Ukrainian realities», *Stalyi rozvytok ekonomiky*, vol.1 (18), pp. 301-306.

5. Malik, M.Y. and Luzan, Yu.Ya. (2010), “Problematic issues of cooperation and integration relations in the agro-industrial complex”, *Ekonomika APK*, vol. 3, pp. 3-9.

6. Hadzalo, Ya.M. Zhuk, V.M. and Mohylova, M.M (2019), *Naukovi osnovy i stratehichni priorityety staloho rozvytku silskykh terytorii Ukrainy* [Scientific bases and strategic priorities of sustainable development of rural areas of Ukraine], Instytut aharnoї ekonomiky, Kyiv, Ukraine.

7. Mosiychuk, N.O. (2018), “The current state of development of agricultural cooperation in Ukraine”, *Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy*, vol.284, pp. 24-33.

8. The official site “IT rating UA” (2019), “Innovative retail trends in 2019”, available at: <https://it-rating.in.ua/nnovacy-n-trendi-rozdrbno-torgvl-u-2019-roc> (Accessed 15 January 2021).

9. Prudnikov, Yu. V. (2018), *Lokalni rynky silskohospodarskoi produktsii* [Local markets of agricultural products: monograph], Zhytomyr National Agroecological University, Zhytomyr, Ukraine

10. The Verkhovna Rada of Ukraine (2004), The Law of Ukraine “On Cooperation”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-15> (Accessed 2 February 2021).

11. The Verkhovna Rada of Ukraine (2020), The Law of Ukraine "On agricultural cooperation", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-20> (Accessed 2 February 2021).

12. The Verkhovna Rada of Ukraine (1992), The Law of Ukraine "On consumer cooperation", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2265-12#Text> (Accessed 2 February 2021).

13. The President of Ukraine (2000), Decree “On measures to develop the cooperative movement and strengthen its role in reforming Ukraine’s economy on a market basis”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/1348/2000#Text> (Accessed 2 February 2021).

14. Babenko, S.G. (2003), “Strategy for the development of the cooperative sector of the Ukrainian economy”, *Ekonomika i prohnouzuvannia*, vol.4, pp. 38-51.

15. State Statistics Service of Ukraine (2019), “Number of legal entities by organizational and legal forms”, available at: http://www.ukrstat.gov.ua/edrpo/ukr/EDRPU_2019/ks_opfg/ks_opfg_1219.htm (Accessed 8 November 2020).

16. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), “Civil Code of Ukraine”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435> (Accessed 7 October 2020).

Стаття надійшла до редакції 11.02.2021 р.